

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

กิเลสแฝงมากับธรรม

ทางเดินของเราตรงแนวตามหลักธรรมอยู่แล้ว หรือตรงแนวต่อธรรมอยู่แล้ว การประพฤติปฏิบัติก็จะเป็นไปตามนั้น เรื่องกิเลสที่นั่นนะมันเข้าทำลายธรรมได้ง่าย ธรรมของพวกเราไม่ใช่ธรรมแก่กล้า ไม่ใช่ธรรมพอที่จะต่อสู้กิเลสได้ตลอดไป ส่วนมากกิเลสเข้ามาเราไม่รู้ เราถือว่าเป็นธรรมเสีย หรือเข้าใจว่าถูกหรือเข้าใจว่าเป็นธรรมเสียกว่าจะรู้ว่าเป็นกิเลส มันหมดทางต่อสู้แล้ว เขายำหัวหอมกระเทียมยื่นเข้ามาวางไว้ใกล้ ๆ แล้วถึงรู้ อ้อ นี่เรามันขึ้นเขียงเมื่อไรนี่นำ มันสายไปแล้วนั่น ถึงขนาดที่เขาเอาหัวหอมหัวกระเทียมมาไว้ตรงหน้าแล้ว ก็แสดงว่านี่เขากำลังจะขยำเข้ากันแล้วนะ จะให้เป็นลาบเป็นอะไรก็ได้แล้ว เป็นผัดเป็นแกงเป็นอะไร มันก็พร้อมแล้วนี่ ก็ไม่ทราบจะทำยังไงมันสายเสียแล้ว

กิเลสเป็นสิ่งละเอียดมาก แทรกมาในเรื่องที่เราเข้าใจว่าธรรมเสีย ด้วยเหตุนี้จึงได้พยายามเข้มงวดกวดขันกับหมู่เพื่อนเสมอ เพื่อไม่ให้เสียเล่ห์เหลี่ยมแห่งกิเลสที่จะแฝงมาในธรรมโดยไม่รู้สีกตัว ยกตัวอย่างเช่น เรากำลังประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยความสนอกสนใจ มีผู้มานิมนต์ไปในงานนั้น ไปในงานนี้ เบื้องต้นก็ไม่อยากไป เพราะเรื่องความมุ่งมั่นในธรรมยังมีกำลังมาก ความสนใจในธรรมกับการสนใจปฏิบัติ เพื่อความรู้จริงเห็นจริงในธรรมก็มีกำลังอยู่มาก นี่ถ้าโดนเข้าหลายครั้งหลายหน คำว่ากิเลสแฝงมาด้วยธรรมก็คือ เขามานิมนต์นี้ก็ไม่ผิดอะไรกับหลักธรรมหลักวินัย การไปสังเคราะห์โลกเขา เช่นไปฉันทในบ้าน ในครั้งพุทธกาลก็มี ไม่ใช่จะมีแต่ปัจจุบันนี้ ในครั้งพุทธกาลก็มี ถ้าหากว่าจะแปลกต่างก็ด้วยอดีตเรากลาก จะแปลกต่างกันอยู่บ้างก็ตรงนี้

ที่นี้เวลาไปฉันท จะไม่มีเพียงอาหารที่ไปฉันทในงานนั้นเท่านั้น จะมีอะไรติดมือมา เขาถวายสิ่งนั้นเขาถวายสิ่งนี้มา สำคัญก็คือเงิน ยิ่งทุกวันนี้เงินเพ้อ แต่มันยังสนุกทำลายจิตใจของพระได้ดี ถวายแต่ละงาน ๆ นี่เป็นร้อย ๆ ขึ้นไป ตาก็ลูกว่าว ที่นี้ความสนใจชักจะเริ่มขึ้นแล้วที่นี้ เพราะกิเลสเข้าประชิด ความโลภเข้าแทรก ชักจะไปแล้วที่นี้ นี่ละที่ว่าเรื่องของกิเลสมันแทรกธรรมมาในนั้น คือการนิมนต์ก็เป็นธรรม การไปฉันทบ้านเขา

เพื่อสงเคราะห์เขาก็เป็นธรรม การถวายมาก็เป็นธรรมสำหรับเขา เรารับมาที่แรกก็ดูเป็นธรรม ครั้นต่อมาก็กลายเป็นเรื่องของกิเลสไปเรื่อย ๆ

กิเลสเมื่อมันเข้าแทรกในความอยากแล้ว ความอยากก็กำเริบ ความโลภก็กำเริบ ขึ้นมา ทีนี้อะไร ๆ ที่เป็นบริษัทบริวารของความโลภนี้ มันก็กำเริบขึ้นมา แดกแขนงกัน ออกไปเรื่อย ๆ แดกไปหลายด้านหลายทาง ทำให้คิดกว้างขวางไปในทางที่จะทำลายตัวเอง มีมากขึ้น ๆ สุดท้ายก็ไม่ได้เรื่องอะไร นับแต่เงินแต่ทองไปเท่านั้นเองจะว่าไง อันนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก เราจึงพยายามเสมอ แต่ไม่ค่อยได้พูดให้เพื่อนฝูงฟัง วันนี้ถึงได้พูดให้ฟัง

เพราะความมุ่งมั่นของเราจริง ๆ ไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ แต่สิ่งเหล่านี้ เป็นผลที่จะพึงดีไปด้วย ในเมื่อเราห้ามหรือเราไม่รับการนิมนต์จากที่ไหน ๆ ที่เขานิมนต์พระวัดป่าบ้านตาดไปฉัน เราไม่ยอมให้ หากจำเป็นจริง ๆ เราก็เห็นใจ เพราะโลกกับธรรมอยู่ด้วยกัน แต่ต้องคำว่าจำเป็น มีเหตุมีผลพร้อมแล้ว เอ้า จำเป็นต้องไป โลกกับธรรมแยกกันไม่ออก ถึงคราวที่จะสงเคราะห์ก็สงเคราะห์ แต่ว่าจะมาอยู่กับอยู่ตลอดเวลา โลกเอารัตเอาเปรียบธรรมเกินไป เราก็จะเสียเปรียบกิเลสไปเรื่อย ๆ เราจึงไม่ยอมให้

อย่าว่าตั้งแต่บรรดาพระในวัดนี้เลย แม้แต่มานิมนต์เราอย่างนี้เราก็กังไม่ไป นี้เพื่อรักษาให้พระได้ประพฤติปฏิบัติด้วยความสะดวกสบาย ตามเจตนาที่มาจากทิศต่าง ๆ มาทั้งใกล้ทั้งไกล ไม่มีใครที่จะมุ่งมาหาเงินหาทองหาหาดิเรกลาภร่ำรวยอะไร มุ่งแต่อรรถแต่ธรรม ถ้าคิดก็คิดเรื่องอรรถเรื่องธรรม นับก็นับศีลนับธรรม ไม่ได้ไปหานับดิเรกลาภความร่ำรวย นับเรื่องเงินเรื่องทองซึ่งเป็นสิ่งสังหารพระเราโดยตรงเมื่อไม่รอบคอบ

โลกเขานั้นมีความสว่างผู้มีสมบัติเงินทอง แต่เฉพาะธรรมแล้วพระเรานี้มีมากเท่าไร ยิ่งเป็นการเสื่อมการทำลายตนเอง ทำลายจิตใจของตนลงไปโดยลำดับ ๆ จนหาความหมายไม่ได้ในตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ตัวเองนั้นหยิ่งว่ามีสมบัติมาก เพราะจิตมันเป็นโลกแล้วมันก็หยิ่งไปตามโลก แต่เรื่องธรรมไม่มีอะไรจะเหลือติดเลย นี่ละที่ว่ากิเลสมันแฝงธรรมมาจนกลายเป็นเนื้อเป็นหนังของมัน เช่นเดียวกับต้นไทรที่มันเกาะต้นไม้ต้นใดขึ้นเมื่อมันเกาะได้แล้วมันก็เอาอาหารของต้นไม้ต้นนั้นละกิน ดูดซึมเข้าไปในอวัยวะของมัน

จนกระทั่งมันเติบโต ต้นไม้นั้นค่อยเหี่ยว ยุบยอบแล้วตายไป มันก็ถอดรัดเอาเป็นอาหารเสียเรียบ มันตั้งตัวของมันได้เลย ต้นไม้ก็เป็นอาหารของมันไปทั้งสิ้น

นี่ก็เลสที่แฝงมาในธรรม ที่แรกมันก็เป็นเหมือนต้นไทรหรือเหมือนกาฝาก เมื่อเวลามันมีมากขึ้น ๆ เราสังเกตดูก็รู้ ต้นไม้ต้นไหนที่มีกาฝากมาก ๆ จะไม่มีเหลือเลยแหละ กิ่งนี้กิ่งนี้ตายเข้ามา ๆ หดเข้ามา ๆ สุดท้ายก็ตายหมดทั้งต้นของมัน เพราะกาฝากกินหมด ดูดเอาเนื้อเอาหนังของต้นไม้ ๆ ไปกินเสียหมด ตั้งเนื้อตั้งตัวขึ้นมา ใบก็เป็นใบของตัว ต้นก็เป็นต้นของตัว ดอกผลอะไรก็เป็นของตัว แต่อาศัยเนื้อหนังของต้นไม้อื่นไปเป็นอาหาร

นี่ก็เหมือนกันกิเลสมันค่อยแทรกมา ๆ เป็นกาฝากเข้ามาภายในจิตแฝงมาในธรรมดังที่วานี้ เมื่อแฝงเข้ามามาก ๆ แล้วมันก็เป็นต้นไทรเป็นกาฝาก กอดรัดเข้าไป ๆ จิตใจเลยกลายเป็นโลกไปหมด เจตนาตั้งเดิมที่มุ่งมาเพื่ออรรถเพื่อธรรมซึ่งเห็นว่าเป็นของประเสริฐ เลยกลายเป็นของเหลวไปเสียแล้วในความรู้สึกของผู้นั้น แล้วกลับเห็นสิ่งที่ธรรมทั้งหลายตำหนิว่าเป็นของดีขึ้นมา มีค่าขึ้นมา ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว ไม่มีทางเรื่องของพระ จะมีธรรมติดจิตติดใจนั้นเป็นไปได้อย่างมาก ดีไม่ดีไม่มีเลย ให้พากันระมัดระวังให้ดี ด้วยเหตุผลอย่างนี้เอง ประการหนึ่งซึ่งเป็นผลพลอยได้จากหลักใหญ่ คือเพื่อสงเคราะห์หมู่เพื่อน ให้ได้รับความสะดวกสบายในการประพฤติปฏิบัติ สมกับว่าผมเป็นหัวหน้าหมู่เพื่อน รับหมู่เพื่อนไว้ด้วยเหตุด้วยผลจริง ๆ การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนก็สั่งสอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มสติกำลังความสามารถโดยเหตุผลทุกประการ

การรักษาหมู่เพื่อนในทางใดที่จะให้เป็นความสะดวกสบายไม่ให้ใครมารบกวน ก็เป็นเรื่องของผมจะรักษาหมู่เพื่อนเอง เช่น เขามาขอพระไปอยู่สำนักนั้นสำนักนี้ ผมไม่เคยสนใจเลย พระวัดนี้ท่านไม่ได้มุ่งจะไปหาตั้งสำนักที่นั่นสั่งสอนใครต่อใคร ท่านมุ่งมาเพื่อจะอบรมสั่งสอนตนเอง โดยอาศัยครูบาอาจารย์ให้โอวาทการแนะนำสั่งสอน ท่านยังไม่สนใจที่จะไปตั้งรากตั้งฐานสร้างวัดนั้นวัดนี้ขึ้น

เราจึงไม่อาจที่จะแยกท่านไป สั่งให้ท่านไปในสถานที่ใด เพราะท่านมาตามอัธยาศัย มามุ่งอรรถมุ่งธรรม เราจะขับไล่ไสส่งให้ท่านไปอยู่ที่ไหน ๆ เป็นความขัดต่ออัธยาศัยซึ่งเป็นความผิดธรรม เราทำไม่ได้ เรายิ่งพูดอย่างนี้เสีย แล้วเราไม่ไปตะพระสงฆ์อยู่ในวัดนี้ พูดกับเขาให้เป็นที่เรียบร้อยไปเสียแล้วก็ไป มีเยอะนะที่เขามาขอพระ

จากวัดนี้

มีมากมีน้อยเราบิณฑบาตมานั้นพอเป็นพอไปแล้ว สำหรับผู้มุงธรรมในใจแล้ว ย่อมไม่เห็นแก่ลั้นแก่ปาก ลิ่นก็ดี ปากก็ดี ท้องก็ดี ไม่มีอำนาจเหนือธรรม ไม่แทรกแซงธรรมไปได้สำหรับผู้มุงธรรม ถ้าผู้มุงโลกมุงสงสารแล้วมีตั้งแต่เรื่องแทรกมีตั้งแต่เรื่องแซงธรรมทั้งนั้น เรื่องเหยียบย่ำทำลายธรรมทั้งนั้น นั่นคือผู้ฉิบหาย ผิดกันที่ตรงนี้ นี้เราไม่ใช่ผู้เช่นนั้น เพราะฉะนั้นอาหารการบริโภคมีมากมีน้อย จึงพอดีทั้งนั้น ดีหมด พอดีทั้งนั้น ไม่ว่าจะขาดเงิน ไม่ว่าจะบกพร่อง พอเป็นพอไปทั้งนั้น เพราะพอเสียวยอดภาพให้เป็นไปเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อการบำเพ็ญของเราจะได้รับความสะดวกสบาย เพียงเท่านี้เราสะดวกสบายแล้ว

เอ้า ในวัดนี้มีอะไร ใครจะต้องการอะไรเอาได้เลย มีอะไรเลี้ยงกันหมดทั้งวัด เป็นเหมือนอวัยวะเดียวกัน เหมือนลูกพ่อแม่เดียวกัน เราต่างองค์ต่างเป็นศากยบุตรด้วยกัน ไม่ว่าจะชาติชั้นวรรณะใด เข้ามาสู่นี้เป็นลูกศิษย์ตถาคต เป็นคนขอทานประเภทเดียวกัน ๆ ไม่เห็นนอกเห็นใจกันไม่รักกัน ใครจะรักกันได้ในโลกนี้ ถ้าลงพระหาความรัก ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจกันไม่ได้แล้ว โลกนี้จะไม่มีการเหลืออยู่เลย ถ้าพระไม่สั่งสมธรรมเหล่านี้ให้เด่นขึ้นในตนสมกับความเป็นพระ ซึ่งออกมาจากลูกตถาคต ผู้ทรงพระเมตตาอย่างยอดเยี่ยมกับโลกทั้งหลาย

ความเห็นอกเห็นใจกันก็คือพระนั่นเอง ความให้อภัยกันก็คือพระ ความไม่ถือกันก็คือพระ ความเมตตาสงสารกันก็คือพระ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นธรรมแล้วคือพระ ๆ ทั้งนั้น เราอยู่ด้วยกันแบบพระ ๆ นี้จะหาความยุ่งเหยิงวุ่นวายทะเลาะเบาะแว้งกันที่ไหน เพราะต่างคนก็มุงเจตนาอันเดียวกันด้วยความเป็นธรรม ธรรมต่อธรรมมีจำนวนมากเท่าไรบวกกันเข้าแล้ว ก็ยังเป็นมหาสมบัติอันใหญ่โต เพราะนั่นก็ดี องค์กรนี้ก็ดี องค์กรไหนก็ดี หนึ่งดีมาบวกหนึ่งดีเข้าก็เป็นสองดี บวกสามดีสี่ดีเข้า จำนวนมากขึ้น ๆ องค์กรนี้ก็ต้องดีนี้ก็ดี ทั้งวัดดีด้วยกันทั้งนั้น ก็มีแต่ของดีเต็มวัด

สมมุติว่าตรงกันข้าม เอ้า องค์กรนี้ก็เลว หนึ่งแล้วนะ สองไปบวกเป็นคนเลวด้วยกันสองแล้ว สามเข้าไปสี่เข้าไป เลวต่อเลวมากต่อมาก ทั้งวัดมีแต่พระเลวเหลวไหลเลอะเทอะ แล้วเราจะหาผลหาประโยชน์ หวังผลหวังประโยชน์จากอะไร ถ้าหาของดีจากความเลอะเทอะเหล่านี้ได้แล้ว โลกนี้มันมีความเลอะเทอะมาตั้งแต่เมื่อไร มันต้องประเสริฐ

ไปนานแล้ว แต่สิ่งสกปรกโสมนมไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำให้เจริญ ติดเปื้อนอยู่ในเสื้อผ้าของผู้ใด ก็ต้องได้ซักได้ล้างออก นี่เรื่องกิเลสความโสมนม มันติดอยู่ในจิตใจ ติดอยู่ในมารยาทกายวาจาของผู้ใด ต้องชำระสะสางออกโดยลำดับ ๆ จะนอนใจไม่ได้

เพราะเราต้องการของดี เราไม่ต้องการของเลว ความอยู่ผาสุกของพระที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ชาติชั้นวรรณะใดไม่สำคัญ สำคัญที่ความเป็นพระ เป็นลูกศิษย์ ตถาคตเป็นศากยบุตร มีความจงรักภักดีต่อกัน ความเป็นธรรมเหมือนกัน มุ่งมั่นต่อธรรมด้วยกัน จิตใจเป็นธรรมด้วยกัน อยู่ด้วยกันได้ด้วยความสะดวก ไม่มีคิดแง่ใด ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของโลกที่ถือกันสูง ๆ ต่ำ ๆ เอาเข้ามาอยู่ในวงศาสนาศาสนธรรมไม่ได้ ศาสนธรรมเป็นสิ่งที่ให้ ความเสมอภาค นี่เป็นหลักสำคัญ ให้พากันตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ดี อย่าลดละความเพียรเป็นของสำคัญ

ไม่มีทรัพย์ใดประเสริฐยิ่งกว่าอริยทรัพย์ ซึ่งเรากำลังเสาะแสวงหาอยู่เวลานี้ ทรัพย์นี้แลคือทรัพย์ที่จะให้เกิดความปลื้มใจจริง ๆ ไม่มีความเดือดร้อนแฉงเข้ามา ไม่มีแบบว่ามีสันแล้วมีคมแฉงเข้ามาเหมือนอย่างมีด ถ้าเย็นได้น้อยก็เย็นได้น้อยตามกำลัง มีมากเย็นมากตามกำลัง มีเต็มทีก็เย็นเต็มทีได้แก่ธรรมด้วยกันหรืออริยทรัพย์ ทรัพย์อันนี้เป็นเครื่องประดับจิตใจ ส่งเสริมจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรม จงพยายามชำระล้างสิ่งที่สกปรกกรกรงอยู่ภายในจิตใจ ให้หมดไป ๆ ด้วยความพากเพียรของตน

อย่าได้เห็นความพากเพียรว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ หรือว่าเป็นข้าศึกต่อตน เห็นความขี้เกียจอ่อนแอ เห็นตามกิเลสตัณหาอาสวะบงการในทางใดแล้วก็เห็นชอบในทางนั้นตาม นั้นไม่ใช่ทางของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางของธรรมที่ทรงแสดงไว้ เราผู้บวชมาในศาสนามุ่งอริยทรัพย์อย่างเดียว ให้ตั้งหน้าตั้งตาสั่งสมอริยทรัพย์ขึ้นภายในจิตใจของตน จะมีความสุขความเย็นใจ นี่คือทรัพย์ ทรัพย์อันประเสริฐแท้ก็คือใจนี้เอง ให้พยายามซักฟอกชำระล้างออกโดยลำดับ ๆ อย่าลดละทอดถอย

ใจจะเริ่มสงบแม้จะคึกคะนองยิ่งกว่าม้าตัวคะนองก็เถอะ ถ้าวางได้ฝึกได้ทรมานกันไม่หยุดไม่ถอยแล้ว มันต้องยอมจำนนวันหนึ่งจนได้ ไม่มีอันใดที่จะเหนือธรรม และไม่มีกิเลสประเภทใดจะเหนือธรรมไปได้ ผู้นำธรรมเข้ามาปราบกิเลสก็คือเรา ธรรมเป็นความถูกต้องตั้งมาอยู่แล้ว การปราบกิเลสด้วยธรรม ก็คือด้วยความพากเพียรของเรา อาศัยธรรมเป็นเครื่องมือมีศรัทธา วิริยะ หรือสติปัญญาเป็นสำคัญ หรืออิทธิบาท ๔

ฉันทะ ให้พอใจในความเพียรเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์โดยลำดับ ๆ วิริยะเพียรไม่ถอย

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เพราะความเพียร เพราะฉันทะ เพราะจิตตะ ความฝักใฝ่รักชอบในความหลุดพ้น วิมังสาประเสริฐด้วยพระปัญญาปรีชาเฉลียวฉลาดสามารถ นี้อธิบาททั้ง ๔ เป็นเครื่องมือสำหรับแก้กิเลสด้วย เป็นเครื่องสนับสนุนด้วย อยู่ด้วยกัน วิริยะนี้เป็นเครื่องสนับสนุน คือเพียรพยายาม เพียรด้วยอะไร เพียรด้วย สติปัญญาฟาดกันลงไป แก้กิเลส ให้มีความรัก รักในความเพียร สนใจในความเพียร จิตมันจะคึกคะนองขนาดไหน ต้องหมอบราบลงวันหนึ่งจนได้ไม่สงสัย

เพราะธรรมนี้เคยปราบกิเลสมานับไม่ถ้วนแล้ว ตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้ามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ธรรมเป็นเครื่องปราบกิเลสโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ไม่มีธรรมที่จะส่งเสริมกิเลส แล้วในขณะที่เดียวกันกิเลสกับธรรมเป็นข้าศึกกันให้พังทลายเสมอ เมื่ออาการใดแสดงขึ้นมาเป็นทางกิเลส ให้พังทลายว่านั่นคือข้าศึกเกิดขึ้นในหัวใจเราแล้ว ให้รีบคว้าอาวุธคือธรรมเข้ามาต่อสู้กัน ไม่ว่าจะแสดงความโลภความโกรธความหลงก็ตาม แสดงราคะตัณหาขึ้นมาภายในใจก็ตาม สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นภัยที่จะมาทำลายจิตใจของเราผู้ประมาท ผู้ไม่มีสติโดยไม่สงสัย ส่วนมากผู้นั้นก็ฉิบหายไปได้จริง ๆ เพราะสิ่งทำลายเหล่านี้

นี่เราไม่ได้มาทำลายตน เรามาเพื่อส่งเสริมตนเองด้วยความพากเพียร เพื่อให้จิตมีความสงบร่มเย็น สงบไม่ได้เอาให้ได้มันไปไหนวะ ทำไมพระพุทธเจ้าจึงสอนให้ทำใจให้สงบ ถ้าเป็นสิ่งที่สงบไม่ได้พระพุทธเจ้าไม่สอน ขนาดเป็นศาสดาเอกของโลกสอนผิดไปได้หรือ เราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าเราจะเชื่อใคร เราบวชมาเพื่อใครทุกวันนี้ ก็มีพุทฺธิธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ตั้งแต่ขณะบวช เราไม่เคยเปล่งถึงผู้ใดว่าจะล้าเลิศประเสริฐยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นี้เลย พอที่เราจะถือสิ่งเหล่านั้นมาเป็นสรณะ เมื่อพุทฺธิ ธมฺมํ คจฺฉามิ ว่าเป็นสรณะของเราแล้ว ท่านสอนว่ายังไง ท่านเพียรยังไง เราต้องยึดอันนี้เป็นหลักใจด้วย ยึดท่านเป็นที่พึ่งเป็นที่พึ่งตาย ยึดธรรมเป็นแนวทางเดินด้วย ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลที่จะพึงได้รับไม่ต้องสงสัย

สงฺโฆ ท่านดำเนินยังไง พระสงฆ์สาวกท่านดำเนินยังไง เราเห็นแล้วในตำรับตำรา ท่านเขียนไว้ทำไม ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ผ่านพ้นไปหมดแล้ว ปรีนิพพานไปก็ร้อยกัพันปีแล้ว ถ้าจะพูดถึงเรื่องธาตุเรื่องขันธ เรื่องกาลสถานที่เวลาลำเวลา ผ่านไปนานแล้ว เรา

ระลึกถึงท่านเพื่ออะไร ระลึกถึงท่านเพื่อเป็นหลักใจประการหนึ่ง เพื่อเป็นคติเครื่องเตือนใจสอนใจเรา ว่าท่านดำเนินอย่างไรด้วยท่านถึงได้เป็นผู้ประเสริฐ เราก็พยายามดำเนินตามแนวแถวของท่านที่สั่งสอน ก็เหมือนกับเดินตามหลังท่านไปโดยลำดับ ๆ ท่านถึงขณะนั้นเราก็ถึงขณะนี้ ท่านถึงวันนั้นเราก็ถึงวันนี้ เมื่อเดินอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ไปถึงจุดหมายปลายทางแล้วก็จะไปไหน ก็ถึงที่สุดวิมุตติพระนิพพานเหมือนกัน

นี่ละธรรมเคยปราบปรามกิเลสมาตั้งแต่ครั้งโน้น จนกระทั่งครั้งนี้ ไม่ปรากฏว่าธรรมบทใดล้ำสมัยนอกจากคนผู้ปฏิบัติธรรม หรือผู้นับถือศาสนาหรือเราเท่านั้นเป็นผู้ล้ำสมัย คือล้ำต่อกิเลสนั่นเอง ไม่นำธรรมเข้ามาปราบปรามประหัตประหารกิเลสก็เป็นคนล้ำสมัย ธรรมไม่ได้ล้ำสมัย เหมือนมิดเล่มนี่หรือปืนกระบอกนี้ ยิง เอ้า ฟาดลงไปข้างก็ตายอย่าว่าแต่คนเลย ถ้าจับขึ้นมายิง ถ้าไม่จับขึ้นมายิงข้างมาเหยียบหัวคนให้แหลกก็แหลกได้ ปืนก็ทิ้งอยู่นั้นแหละ สติปัญญาไม่นำมาใช้แล้วก็เหมือนปืนที่ทิ้งไว้นั้นแหละ เครื่องมือหรืออาวุธทิ้งไว้ ปล่อยให้กิเลสย้ายเสียจนแตกกระจายไม่มีเศษมีเหลือเป็นอรรถเป็นธรรมอยู่บ้างเลย คนทั้งคนมีตั้งแต่ชี้เต็มตัว ชี้โลก ชี้โกรธ ชี้หลง ชี้คร้านอ่อนแอ ชี้เต็มตัว หารธรรมจะแทรกลงไม่ได้ แล้ววิเศษที่ไหนคนทั้งคนเป็นเช่นนั้น

เราต้องคิด นักปฏิบัติต้องเป็นนักคิดนักค้นคว้า ไม่ใช่ก็นั่งอยู่เฉย ๆ หลับตาแล้วเหมือนคนตาย ตานี้หลับจริงแต่จิตไม่หลับ ถ้าจะพิจารณาให้เป็นความสงบก็มีสติจดจ่อต่อเนื่องกันเป็นลำดับลำดับ ในหน้าที่การงานของตนที่ทำเพื่อความสงบ แล้วใจมันจะวิเศษวิโสกระโดดโลดเต้นเหนือธรรมไปไหน คำว่าใจนี้หมายถึงว่าใจที่มีกิเลสเป็นเครื่องผลักดันออกมา แล้วกิเลสตัวไหนจะเหนือธรรมคือสติ ความพยายามของเราด้วยสติไปไม่ได้ อยู่ สงบลงจนได้ นี่พูดถึงเรื่องความสงบ ให้เห็นเสียที

จิตเราตั้งแต่วันเกิดมาที่เราไม่เคยภาวนานั้น ไม่เคยเห็นความสงบเลย คำที่ท่านว่าสมาธิ ๆ หรือสันติ ๆ คือความสงบ มันมีแต่ชื่อเราไม่ได้ตัวสงบมาเป็นสมบัติครองใจนี้เลย สมาธิก็ได้ยินแต่ชื่อของสมาธิ เต็มในตำรับตำรา ตัวของเรามันฟุ้งจนจะตาย ยิ่งกว่าลูกฟุตบอลที่กลิ้งโน้นกลิ้งนี้ ทิศเหนือทิศใต้ กลิ้งอยู่ตลอดเวลาหาความสงบสุขไม่ได้ ยิ่งกว่าลิ่งร้อยตัว เพราะไม่มีเครื่องหักห้ามไม่มีเครื่องบังคับ เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยเครื่องบังคับ ฟาดกันลงไปด้วยสติ ด้วยความพยายามของเรา ต้องเห็นความสงบแน่

นอนวันหนึ่งโดยไม่ต้องสงสัย

จากนั้นก็ปัญญา พอได้โอกาสที่จะพิจารณา ท่านว่า รูป อนิจจัง เวทนา สมุตา วิญญาณ อนิจจัง รูป ตลอดวิญญาณ ทุกข์ อนตตา อยู่ที่ไหนนี่ ท่านทำไมท่านรู้ สิ่งเหล่านี้ท่านว่าเต็มไปด้วยไตรลักษณ์คืออะไร เราจะถือเอาอะไรเป็นสาระ ถืออะไรเป็นเราเป็นของเรา ทำไมจึงยึดถือ ทั้ง ๆ ที่เนื้อไม้ได้กินหนังไม้ได้นั่ง กระดูกแขวนคออยู่ตลอดเวลา กวนมากที่สุดก็คือชั้นนี้เอง ภราหา หเว ปัญจกษุณา กวนได้ทุกแห่งทุกมุมทุกเวลาล้ำเวลาก็คือชั้นนี้ ทำไมจึงไม่เห็นความกวนของมัน ไม่เห็นโทษแห่งความรบกวนของมัน ไปยึดถือมันทำไมสิ่งเหล่านี้

กระดูกก็รู้อยู่แล้วว่าเป็นกระดูก เอามาเป็นตนได้ยังไง หนังก็เหมือนหนังรองเท้า แต่หนังรองเท้าไม่ได้สกปรกเหมือนหนังคน เรายึดไว้เพื่ออะไร เล็บ หนัง ฟัน เนื้อ เอ็น กระดูก จนกระทั่งถึงอวัยวะส่วนภายในมีที่นำยึดที่ตรงไหน มันมีตั้งแต่ อนิจจัง ทุกข์ อนตตา เต็มไปด้วยอสุภะอสุภังป่าช้าผิติดิ ป่าช้าผิติดิก็อยู่ในท้องของเรานี้ ในตัวของเรานี้ด้วย รวมหมดทั้งตัวเรา หมดทั้งในท้อง มีตั้งแต่เรื่อง อนิจจัง ทุกข์ อนตตา มีแต่เรื่องอสุภะอสุภังเป็นป่าช้าผิติดิอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน เราทำไมไม่ดูป่าช้าเรา นี่คือนิพัญญาคนลงไปให้เห็นซิ

พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างนี้ แล้วก็ทรงรู้ด้วยวิธีอย่างนี้ด้วย จึงได้นำวิธีการที่ทรงบำเพ็ญถูกต้องแล้ว และผลที่ทรงได้รับแล้วมาสั่งสอนแก่บรรดาสัตว์โลกให้ประพฤติปฏิบัติตาม นี่เราเป็นแนวหน้าเวลานี้ เราเป็นนักบวชเป็นนักรบ ไม่ใช่เป็นนักหลบ หลบนั้นหลีกนี้ เราไม่ใช่หนีหลบอย่างนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้เป็นนักหลบนักหลบ นั่งภาวนาคอยแต่จะหลับใช้ไม่ได้ เอาให้จริงให้จัง ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

ปัญญาจะเกิด ถ้าพาคิดแล้วปัญญาต้องเกิด ไม่พาคิดจนกระทั่งวันตายก็ไม่เกิด เอ้า จะสมาธิดีขนาดไหนก็ดีอยู่แค่นั้น เป็นสมาธิอยู่อย่างนั้นจะเป็นปัญญาขึ้นมาไม่ได้ ท่านสอนไว้ว่า สีสปริภาวิโต สมาธิ มหปฺพล โหติ มหานิสฺโส. สมาธิที่ศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก คือเราคิดแต่เรื่องศีล ศีลเราก็ไม่ได้ต่างพร้อยทะเลที่ไหน ดีแล้วไม่เป็นกังวลไม่เป็นนิเวศน์กับศีลนั้น ตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติจิตใจเพื่อความสงบได้ด้วย ความสะดวกสบายหายกังวลกับเรื่องศีล เมื่อไม่มีความกังวลในเรื่องศีลว่าต่างพร้อยทะเลต่าง ๆ แล้ว เราก็หมดความกังวล ตั้งหน้าตั้งตาทำจิตให้เกิดความสงบ

สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปผลา โหติ มหานิสสา. ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก คือจิตเมื่อมีความสงบแล้วย่อมอึดตัว ย่อมสงบย่อมสบาย ไม่ส่ายแสไม่หิวโหยคว้านั้นคว้านี้ คว่ำรูป คว่ำเสียง คว่ำกลิ่น คว่ำรส คว่ำธรรมารมณ์ต่าง ๆ เข้ามายุงเหยิงวุ่นวายเฉาผลลาญจิตใจ จิตที่มีความสงบย่อมไม่คว่ำ นี้ละเมื่อจิตมีความสงบแล้วพาทำงานก็ได้การได้งาน พิจารณาอะไรก็เป็นอันนั้นขึ้นมา ไม่เถลไถล ไม่หิวไม่โหย แลลไปทางโน้นแลลไปทางนี้ เถลไถลไปทางโน้นทางนี้เหมือนจิตที่หิวโหยกระวนกระวายในอารมณ์

ท่านจึงสอนให้มีสมาธิ ให้มีความสงบเย็นใจ แล้วพิจารณาทางด้านปัญญาก็เป็นปัญญาขึ้นมาโดยลำดับ ๆ เป็นปัญญาขึ้นมามากเท่าไร ถึงกาลที่จะพักสมาธิก็พักและเป็นการสร้างฐานสมาธิขึ้นมาเรื่อย ๆ สมาธิก็แน่นขึ้นโดยลำดับ ๆ ปัญญาก็เฉลียวฉลาดไปโดยลำดับ กว้างขวางไปโดยลำดับ เชี่ยวชาญไปโดยลำดับ สมาธิก็ไปพร้อม ๆ กัน ปัญญาไปพร้อม ๆ กัน นี้ สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปผลา โหติ มหานิสสา ปัญญาที่สมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มากท่านว่าอย่างนี้

ท่านไม่ได้บอกว่าปัญญานั้นเกิดเพราะมีสมาธินะ ปัญญาเกิดเพราะความคิดค้นต่างหาก ไม่ใช่มีสมาธิแล้วปัญญาจะเกิด เหมือนกับเครื่องทำครัว หรือทัพสัมภาระที่จะมาปลูกบ้าน เมื่อชนทัพสัมภาระมาครบทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว ควรแก่การสร้างบ้านหลังนี้ได้ อย่างเต็มภูมิแล้ว เราทิ้งไว้เฉย ๆ มันก็เป็นไม้เป็นเหล็กเป็นปูนเป็นหินเป็นทรายอยู่จั้น มันไม่ได้เป็นบ้านให้ แต่เครื่องมือมันพร้อมแล้ว ถ้าเราไม่ทำเมื่อมีเครื่องมือพร้อมแล้ว มันจะเป็นบ้านขึ้นมาทีเดียวจะเป็นได้ยังไง ไม่เป็น

นี้สมาธิก็เหมือนกัน จะสงบขนาดไหนมันก็เป็นสมาธิสงบอยู่จั้น เหมือนเอาไม้มา กองไว้อย่างนั้น เหมือนเอาเครื่องทำครัวมากองไว้อย่างนั้น อันนั้นเป็นผัก อันนี้เป็นหญ้า อันนั้นเป็นหัวหอม อันนี้เป็นกระเทียม อันนั้นเป็นพริก อันนี้เป็นเนื้อ อันนั้นเป็นปลา มันก็เป็นของมันอยู่อย่างนั้นแหละ แต่มันไม่เป็นแกง เพราะฉะนั้นจึงต้องเอามาผสมกัน เมื่อมันพร้อมแล้วเอามาผสมทำเป็นแกง มันก็เป็นแกงขึ้นมา ทำเป็นอาหารชนิดใดก็เป็นขึ้นมา เพราะเครื่องทำครัวพร้อมแล้ว

นี้สมาธิก็ทะล่อมตัวเข้ามาแล้ว จิตทะล่อมตัวเข้ามา ปราศจากความหิวโหย พอมีทางที่จะพิจารณาทางด้านปัญญาแล้ว เอ้า คั่นลงไปพิจารณาลงไป เหมือนกับเราปรุง

อาหารนั้นแล แล้วเกิดความรู้ชนิดนั้นขึ้น มาชนิดนี้ขึ้นมา แล้วกิเลสซึ่งไม่เคยขาดลอย ออกไปจากจิตใจ เพราะอำนาจของสมาธิใด ๆ เลย ก็เห็นความขาดลอยออกไปจาก อำนาจของปัญญาโดยลำดับ ๆ นั้นจะทำให้จิตเพลิน จิตก็เพลินเรื่อย ๆ ถึงเวลาเหนื่อย เมื่อยล้าภายในจิตใจเพราะการทำงาน ได้แก่การคิดการพินิจพิจารณา อันนี้เป็นงาน ของจิตแล้วเราก็ออกสมาธิเสีย ให้มีความสงบเย็น ไม่ต้องไปเป็นกังวลกับงานของเราที่ เคยพิจารณาเคยทำนั้นในขณะที่พัก ปล่อยกังวลทั้งหมดไม่ไปยุ่งในขณะที่ทำสมาธิ เอ้า ลงในสมาธิอย่างเดียวไม่กังวลกับปัญญา

พอออกจากสมาธิแล้วเวลาทำงานไม่ห้วงสมาธิ นี่ทำงานต่างวาระกัน ให้จริงทุก งาน งานสมาธิก็ให้จริงในขณะที่จะทำให้เป็นสมาธิความสงบ ทำให้จริงจึงให้เป็นความสงบ เวลาจะออกพิจารณาทางด้านปัญญา เอ้าพิจารณาลงไป เรื่องธาตุชั้นธตฺตีให้แตกให้ ละเอียดเหมือนเขาคราดนา มูลคราดมูลไถเหล็กเป็นสำคัญ การคราดนั้นสัตว์พาหนะจะ เร็วหรือช้าไม่สำคัญ สำคัญที่การคราดนั้นให้เหล็กละเอียดควรแก่การปักดำเขาถึงหยุด นี้ก็ปัญญาพิจารณาลงไปให้ละเอียดลออ จนกระทั่งรู้แจ้งเห็นจริงในส่วนใดแล้วปล่อย วางไปโดยลำดับ ๆ เหมือนกับการคราดนาพอเอาแล้วได้ที่แล้ว ปล่อย

เอ้าพิจารณาเรื่องอสุภะอสุภังมันเต็มอยู่ในตัวของเรา ราคะตัณหาเกิดขึ้นเพราะ ความสุขก็คือความสวดยความงาม มันสำคัญมันหมายเอาต่างหาก มันงามที่ไหน หลั กธรรมชาติแท้ ๆ มันไม่ได้งาม เราเสกสรรเอาเน่ กิเลสมันพาเสกเราก็เคลิ้มตามกิเลส คล้อยตามกิเลส หลงตามกิเลส แล้วก็อย่างว่านั่นแหละผลเป็นอย่างไร มันก็เป็นไฟขึ้น มาภายในจิตใจ ที่นี้แกล้งไปให้ถึงฐานเดิมของมัน เริ่มตั้งแต่อสุภะอสุภัง ทุกข์ อนิจจัง อนตตา ลงไปจนสภาพเป็นธาตุ หลายครั้งหลายหนจนเป็นที่เข้าใจแล้วปล่อยวางได้ นี้ เรียกปัญญา

นี่ละ สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปุผลา โหติ มหานิสฺสา. ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ. จิตที่ปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง โดยชอบ อะไรไปทำจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบถ้าไม่ใช่ปัญญา นี่หนุ่กันไป เป็นลำดับ ๆ ตั้งแต่ สีลปริภาวิตอ สมาธิ มหปุผลอ โหติ มหานิสฺโส,สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปุผลา โหติ มหานิสฺสา,ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ. นั้นหนุ่กันไปโดยลำดับ ๆ พอถึง วิมุจฺจติ แล้วก็หมดจะว่าไง จิตเมื่อปัญญาได้อบรม

แล้วย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ นั้นให้จำให้ดี นี่แหละหลักความจริง หลักความถูกต้อง ทางดำเนินอยู่ตรงนี้ อย่าละอย่าปล่อยตรงนี้

อย่าเห็นว่าสิ่งใดดีผู้ใดดีเหนือธรรมเหล่านี้ไป นี่ละธรรมของศาสดา พระศาสดา พระสาวกท่านเดินตรงนี้ ท่านรู้ตรงนี้เห็นตรงนี้ จึงสอนไว้อย่างนี้ ให้ยึดให้ดี อย่าเร็ว ๆ ร้อน ๆ เกลื่อน ไครว่าอะไรก็เชื่อไปหมด ๆ ดีไม่ดีไต่ตาบอดหูหนวกมันมาบอกว่า เวลานี้มรรคผลนิพพานหมดแล้วว่อย่างนั้น คนตาบอดมาพูดเชื่อง่าย ๆ คนตาดีสอนมันไม่เชื่อ มันถึงโดนเอา ๆ เราจะเชื่อคนตาบอดหรือเชื่อคนตาดี เราจะเชื่อคนโง่หรือเชื่อคนฉลาด จอมปราชญ์กับคนโง่มีดแปดทิศแปดด้าน อันไหนมันสำคัญกว่ากัน

เราโง่เราต้องหาคนฉลาด แล้วใครเป็นคนฉลาด พุทฺธ ธรรม สรรณ คัจฉามิ คืออะไร นั้นท่านสอนไว้แล้ว ทางเดินไปสวด ๆ ร้อน ๆ ก็คือเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ให้พากันพิจารณา เอาให้จริงให้จึงอย่าลดละ ปัญญาพิจารณาให้ดี อย่าอยู่เฉย ๆ สมาธิคือความสงบใจ เมื่อสงบมาก ๆ มันขี้เกียจนะ เออะอะมีอะไรสัมผัส ๆ มันรู้สึกไม่สบาย เข้าสู่สมาธิเย็นเสีย เฉยไม่มีอะไรเข้าไปยุ่งกวน เฉยอยู่นั้นเสีย นี่คือสมาธิขี้เกียจติดสมาธิแล้ว เป็นมิจฉาสมาธิไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่เป็นสมาธิที่ชอบ ความติดสมาธิมันเป็นความผิดนี้ ก็เลยกลายเป็นมิจฉาไปเสีย มิจฉาในความชอบของสมาธินั้นแหละ เจ้าของเป็นผู้ไปติดเลยเป็นมิจฉาไปโดยไม่รู้รู้สึกตัว ส่วนมิจฉาสมาธิที่ผิดไปอีกแบบหนึ่งนั้นก็เป็นอย่างหนึ่ง แต่เราไม่ได้หมายถึงอย่างนั้น เราหมายถึงสมาธิที่ชอบนี้แหละ จนทำคนให้ติดแล้วไม่อยากพิจารณาสนใจในทางด้านปัญญาเลย นั่นคือติดสมาธิ การติดสมาธิเป็นความถูกต้องแล้วหรือ เป็นความผิด จึงเรียกว่ามิจฉาสมาธิก็ถูก

พูดถึงเรื่องปัญญานี้กว้างขวางมาก ผมพูดเท่าที่จำเป็นให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายได้ พินิจพิจารณา เช่นอย่างพิจารณาธาตุขันธ์ร่างกายนี้ เป็นอสุภะอสุภัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วแต่ความถนัดของใจ ความดูดดื่มของใจในอาการใด ในไตรลักษณ์ใด หรือในอสุภะใด เพราะมีหลายชนิดนี้อยู่ในร่างกายของเรา แล้วรวมลงเป็นอสุภะอันเดียวกันนั้น แต่มันอาศัยพิจารณาส่วนใดเสียก่อน เช่นอย่างอสุภะเป็นต้นเหตุ แล้วมันถึงลูกกลมเข้าไปอสุภะซึ่งเป็นส่วนรวม เราก็พิจารณาไป

ออกจากรุ่นนั้นก็แยกแยะให้แตกสลายทำลายลงไปด้วยปัญญา หลายครั้งหลายหน จนเป็นที่เข้าใจ เป็นที่แน่ใจ อิ่มตัว เมื่ออิ่มตัวแล้วความยึดมั่นถือมั่นในรูปขันธ์มันก็

หมดไป ขอให้รู้แฉะ ขอให้รู้แฉะเห็นชัดแฉะ มันจะปล่อยทันที เรื่องอุปาทานไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ปัญญาที่พิจารณาให้รู้แฉะเห็นชัด เมื่อยังไม่เห็นชัดมันก็ไม่ปล่อยดึงออกจนแขนขาดเฉย ๆ นั่นแหละ สมมุติว่าเราจะจับจะดึงจะลากด้วยแขน แขนขาดมือขาด อุปาทานก็ยังไม่ขาดจากความยึดมั่นถือมั่น แต่ถ้าปัญญาสอดเข้าไปแทรกเข้าไปพินลงไปแล้ว ขาดพังทลายไปเลย

เมื่อรู้แฉะเห็นชัดเมื่อไรแล้วเป็นไม่อยู่อุปาทานพินลงไป รูปกายหมดความหมายแล้ว หมดภาระหน้าที่ที่จะต้องพิจารณาแล้ว จิตก็รู้เอง พอเหมือนกับเรารับประทานหรือเราฉันอาหารคาว จะเป็นอาหารคาวชนิดใด หรือว่ารวมว่าเป็นอาหารคาวพอแล้ว เมื่อพอแล้วธาตุขันธ์ไม่รับแล้ว หยุด ทีนี้มันสัมผัสอะไร สัมผัสหวาน เอ้า หวานมารับ ทีนี้เมื่อรับหวานแล้วพอแล้วมันก็ปล่อย นี่เมื่อพิจารณารูปธรรมคือร่างกายพอแล้วด้วยปัญญา จิตใจก็ถอนตัวออกมา พอแล้วกับการพิจารณา

จากนั้นก็ก้าวไปสู่นามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จะเป็นขันธ์ใดก็ตามในนามขันธ์ทั้ง ๔ นี้ มีความสัมผัสสัมพันธ์ มีความดูต็มในขันธ์ใด ตามขันธ์นั้นเข้าไปพิจารณาเข้าไป เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วจะกระจายไปหมดทั้ง ๔ ขันธ์ รวมยอดแล้วก็หมด ปล่อยวางไปเหมือนกัน จนกระทั่งเข้าถึงจิตตัวเป็นอวิชชาแท้ เป็นรังแห่งวิภูฏะ อวิชชาปัจจุยา สงขารา สงขารปัจจุยา วิญญาณ จจนกระทั่งถึงสมุทโย โทติ มันไปจากไหน ไปจากนี้ คั่นลงไปเป็นปัจจุการแล้วที่นี้ พอเข้าถึงนั้นแล้ว เป็นปัจจุการแล้ว คือความสืบทอดกันโดยลำดับ มันไปจากตัวนี้

ที่นี้ตัดสะพานลงไปหมดแล้ว เหลือแต่ความรู้กับอวิชชาที่กลมกลืนกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว นี่เป็นหน้าที่ของปัญญาชั้นละเอียด ที่จะสอดแทรกลงไปพิจารณาลงไปโดยทางไตรลักษณ์เหมือนกัน ไตรลักษณ์ส่วนหยาบ รูปขันธ์ก็มีไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตัวจิตอวิชชาก็มีไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน แต่เป็นไตรลักษณ์ชั้นละเอียดลงไปตามขั้นตามภูมิของกิเลสของธรรม เมื่อพิจารณาลงไปถึงจุดอันสำคัญแล้วด้วยปัญญา กิเลสที่ว่าเป็นสิ่งละเอียดสุดยอดได้แก่อวิชชา ก็สลายตัวไปด้วยอำนาจของปัญญาที่ละเอียดแหลมคม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สมบูรณ์ในจุดนั้นกิเลสก็พัง

อวิชชาขยเหตุว อเสสวโรธา สขารนโรธา, สขารนโรธา วิญญาณนโรธา

, แล้วก็โน่นละ เอเวเมตสุส เกวลสุส ทุกขกขนุสสุส ,นิโรธ โทติ.เมื่ออวิชชาดับอัน นั้นดับ ๆ ไปหมด เหมือนกับว่าเมื่อถอนรากแก้วขึ้นมาแล้ว กิ่งก็ดับ ใบก็ดับ รากแก้ว รากฝอยดับไปหมด พูด่าง ๆ ว่าอย่างนั้น ไม้ต้นนั้นพอถอนรากแก้วพรวดขึ้นมาเท่านั้นแหละ กิ่งก็ตาย ใบก็ตาย ดอกก็ตาย ผลก็ตาย กระทบแก่นอะไรตาย ๆ ๆ ไปด้วยกันหมด หมดทั้งต้นตายหมดไม่มีเหลือ นั้นเมื่อพูดเรื่องอวิชชารวมยอดเป็นอย่างนี้ อันนี้ก็เหมือนกัน พออันนี้ดับเท่านั้นก็ อวิชชาขยเหตุว ดับทันที แล้วจะพิจารณาอะไรอีกที่นี่

นี่ภาคปฏิบัติเมื่อถึงขั้นนี้แล้วก็หมดความสามารถ เราพูดตามนิสัยของเรา เราหมดความสามารถเราไม่มีทางพิจารณา แล้วเราก็ไม่สนใจที่จะพิจารณาอะไรต่อไปอีก ขอให้รู้เถอะ คำว่า สนุกฎฐิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ จะไม่มีปัญหาอะไรกับผู้ปฏิบัติด้วยเหตุด้วยผลตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง จะไม่พ้นจากธรรมอันนี้ จะรู้จนได้ พระพุทธเจ้านิพพานเป็นเวลานานเท่าไร ๆ ไม่สำคัญ นั้นเป็นกาลเป็นสถานที่เวลา มั่นสำคัญอยู่ที่สังขารม พิจารณาให้รอบสังขารม

สังขารมอยู่ในสถานที่ใด นั้นแหละมัชฌิมาอยู่ตรงนั้น สังขารมคืออะไร ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคไม่ใช่มัชฌิมาจะเป็นอะไร ก็อยู่ที่ตรงนั้นด้วยนี้ นั้นแหละเป็นกุญแจดอกสำคัญหรือเป็นดาบอันคมกล้าที่สุด ก็คือมัชฌิมาปฏิบัติ ปราบทุกข์สมุทัยให้เรียบวุธ นิโรธความดับทุกข์เป็นผลมาจากมรรคทำลายกิเลส ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ลงไป ทุกข์ก็ดับไปเอง ๆ ดับไปที่ละเอียดละน้อย ดับไป คำว่านิโรธไม่ใช่ว่าจะดับพริบเดียวนะ ค่อยดับไปโดยลำดับตามกำลังของมรรคที่ฆ่ากิเลสไปได้โดยลำดับ ๆ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย ปัญญาถอนอวิชชาพรวดขึ้นมาทีเดียวแล้ว นิโรธก็ทำหน้าที่เต็มดับทุกข์พรวดพร้อมกันเลย ท่านให้กิริยาว่านี่คือนิโรธความดับทุกข์

แล้วเวลาดับทุกข์แล้วไปไหนที่นี่ กิริยาแห่งการดับทุกข์ ดับแล้วก็หายไปเท่านั้นเอง เมื่อทุกข์ดับแล้วคำว่านิโรธก็หายไป สิ่งที่ไม่หายคืออะไร ผู้ที่รู้ว่าทุกข์ดับไป สมุทัยดับไป นิโรธทำหน้าที่ดับทุกข์ไป มรรคคือผู้แก้กิเลสต้นหาอาสวะ ได้แก่ปัญญาเป็นต้นนี้เรียกว่าสังขารมดับไปในวาระเดียว แล้วสิ่งทีนอกจากสังขารมคืออะไร ผู้ที่รู้ว่า ทุกข์สมุทัย นิโรธ มรรค ทำงานกันเต็มภูมิแล้วดับไป เพราะเป็นกิริยาหรือเป็นสมมุติด้วยกัน

เหมือนเครื่องมือ เหมือนศาสตราอาวุธนี้ เมื่อเข้าศึกรบหมดแล้วอาวุธก็ปล่อย

เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน แล้วที่นอกจากสมมุตินั้นคืออะไร หรือเราว่านิพพานอยู่ที่สัง
 ฆธรรมทั้งสี่นี้หรือ สังฆธรรมทั้งสี่นี้เป็นบันไดเป็นทางเดิน เมื่อก้าวออกจากนี้ ผ่านออกจาก
 สังฆธรรมทั้งสี่นี้ ผู้ใดเป็นผู้ผ่านนั้นผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ทุกข์ก็ดับไป สมุทัยดับไป นิโรธ
 ดับไป มรรคก็ดับไป ปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดดับ เป็นสมมุติดับไป ผู้ที่รู้ว่าสิ่งทั้งสี่นี้ดับไป
 คืออะไร นี่ละคือผู้บริสุทธิ์ เอาตรงนี้ แล้วเราจะไปหาที่ไหนอีกที่นี่ ห้ามรรคผลนิพพาน
 หาที่ไหน

เอาให้เห็นจริงจังซี *ธรรมของพระพุทธเจ้า ศาสนาของพระพุทธเจ้าไม่ใช่เป็น
 ตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็ก พอจะมาหลอกให้ทำความดีนะ คอยไปเอาสวรรค์โน้น
 คอยไปเอานิพพานโน้นนะ ขาดหน้าโน้นนะ นิพพานอยู่ในตัวนี่อย่าสนใจมันเลย มัน
 ไม่มีหอรอกอยู่ในหัวใจนี้ นั่นคือกิเลสมันหลอก เอาให้มันจริงจังซี จะพ้นไปไหน ฟัง ๆ ซิ
 ว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นธรรมที่เหมาะสมอยู่ตลอดเวลาสถานที่ คือทุกเวล่ำเวลากับการ
 ปราบกิเลสทุกประเภท ปราบได้หมดด้วยอำนาจแห่งมัชฌิมาปฏิปทานี้ทั้งนั้น*

กิเลสมันผาดโผนขนาดไหน เอามัชฌิมาอย่างผาดโผนมาฟาดกันให้แหลกไป นั่น
 เครื่องมือก็มีหลายเครื่องมือสำหรับปราบกิเลส กิเลสชนิดที่โหดร้ายทารุณที่สุด ก็เอา
 เครื่องมือชนิดที่มีกำลังกล้าสามารถที่สุดปราบกิเลสประเภทนั้นให้แหลกลงไป เรียกว่า
 มัชฌิมาเหมาะสมกับกับกิเลสประเภทนี้ โดยลำดับ ๆ ไป

เมื่อกิเลสเข้าชั้นกลางปัญญาก็เป็นไปเอง เรื่องปัญญานั้นก็เป็นไปเองที่เหมาะสม
 กับการปราบกิเลสประเภทใด กิเลสชั้นละเอียดปัญญาชั้นละเอียดเหมือนน้ำซบน้ำซึม
 ไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝน หน้าแล้งหน้าฝนก็เป็นอย่างนั้นนี่ สติปัญญาประเภทนี้ก็
 ไหลรินอยู่เหมือนกัน แทรกกันไปแทรกกันมา พิจารณาสอดแทรกกันไป ๆ เข้าใจกันไป
 เรื่อย ๆ จนกระทั่งทะลุโปร่งไปหมดไม่มีสิ่งใดเหลือ กิเลสเรียบบูธ

คำว่ามหาสติมหาปัญญา ก็หมดปัญหาที่จะพูดกันอีก ท่านปล่อยไว้ตามเป็นจริง
 ทั้งนั้น เพราะเหล่านี้เป็นสมมุติ มหาสติมหาปัญญาเป็นวิมุตติเมื่อไร เป็นสมมุติ เป็น
 เครื่องมืออันทันสมัย ที่จะฆ่าวิชาได้ก็คือมหาสติมหาปัญหานี้ เมื่อวิชาที่เป็นจอม
 วัฏจักรสิ้นอำนาจสาสนาทลายลงไปแล้ว เครื่องมือประเภทที่ทันสมัยนี้ จะเรียกว่า
 ปริมาณหรือนิวเคลียร์ก็แล้วแต่สมัยทุกวันนี้ ก็หมดปัญหากันไปเอง ปล่อยทุกอย่าง
 ทุกข์ก็ปล่อย สมุทัยก็วาง นิโรธก็ปล่อย มรรคก็ปล่อย ปล่อยโดยตลอดทั่วถึง จิตก็ไม่ยึด

มันในความบริสุทธิ์ของตน ถึงจุดสุดท้ายแล้วเรียกว่าเสร็จงาน ไม่ต้องมาแก้กิเลสตัวใด
อีกแล้วจนกระทั่งถึงวันตาย ไม่มีกังวลที่จะแก้กิเลสและไม่เป็นกังวลกับเรื่องอดีตอนาคต
กับภพกับชาติว่าจะเกิดในภพใดชาติใด สถานที่ใด นรก เปרת อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน
สวรรค์ชั้นพรหมที่ไหนไม่คิด หมดปัญหา ปัจจุบันก็รู้เท่าเป็นความบริสุทธิ์อยู่อย่างแท้
จริง นี่ผลของการปฏิบัติ เอาให้จริงให้จัง

เอาละเอาแค่นี้ก่อน